

Anmeldelser.

Johanne Skovgaard:

Vejledende Arkivregistraturer VII

Tyske Kancelli I — Indtil 1770 Tyske Kancellis Indenrigske Afdeling. 1770—1806 Tyske, 1806—16 Slesvig-Holstenske, 1816-49 Slesvig-Holsten-Lauenborgske Kancelli — og de dermed beslægtede Institutioner.

Udgivet af Rigsarkivet.
(Ejnar Munksgaard 1946).

Med det nu udkomne Bind af Rigsarkivets Vejledende Arkivregistraturer foreligger for første Gang en trykt Registratur over et Regeringskontors Arkivalier alene omhandlende det danske Monarkis anden Bestanddel, nemlig Hertugdømmerne Slesvig og Holsten eller den danske Konges Arvelande. Denne Registratur er udarbejdet og offentliggjort saaledes, som en Registratur bør udgives. Bind- og Pakkeantallet er nøje angivet. Hvor det gøres nødvendigt, er der givet oplysende Bemærkninger til de forskellige Bind eller Pakker. Foran i Bogen findes efter et Forord en Indholdsoversigt, derefter følger en instruktiv Indledning, omhandlende Tyske Kancellis Historie, Forretningsorden, Bogføring m. m., hvorigennem man oplyses om Grundene til Periodeinddelingen af Arkivalierne. Som et Tillæg til Indledningen gives en Oversigt over Arkivets Historie og Registrering samt en Vejledning til dets Benyttelse. Denne Oversigt er nyttig, da man bl. a. herved oplyses om, hvorfor en hel Del Arkivalier staar udenfor Periodeinddelingen. Det drejer sig om Arkivalier, for en stor Del fra Tiden efter 1730, der er ordnede efter P. v. Sixtels († 1804) Principper, d. v. s. efter et sagligt System, mens Brevbøgerne er benyttet som Grundlag for Ordningen af en stor Del af de øvrige Arkivalier. Man er vejet tilbage for at opløse denne »fasttømrede« Afdeling, hvilket uden Tvivl er fuldt forstaaeligt. Den Omstændighed, at Arkivalier fra samme Tid skal findes under to forskellige Afdelinger, gør dog Forskningsarbejdet mere besværligt. Efter Registraturen over de egentlige Kancelliarkivalier følger et Par Tillæg, nemlig Registraturer bl. a. over Hertugdømmernes Brandforsikringskontors Arkivalier og over Forskellige Samlinger. De med Kancelliet beslægtede Institutioner, over hvis Arkivalier der herefter følger Registraturer, er: Den kongelige Statholder, Regeringskancelliet i Glückstadt, Overretten paa Gottorp, Overkonsistoriet for Hertug-

dømmet Slesvig og Den slesvig-holstenske Provinsialregering. Enhver af disse Registraturer indledes med en almindelig Oversigt. I Forordet angives, at disse Afsnit er udarbejdet af Arkivarerne Johan Hvidtfeldt og Harald Jørgensen. Registraturer over nogle under Kancelliet sorterende Kommissioner samt et Personregister danner Afslutningen af Bindet.

Historiens Dyrkere kan kun være taknemlige for dette Registraturbind. Tyske Kancellis indenlandske Afdelings Arkiv er i den nyere Tid blevet splittet ved store Afleveringer til Tyskland, ganske vist har Danmark i 1936 faaet noget tilbage, men store Dele beror endnu i Tyskland; tidligere har det været ret vanskeligt at skaffe sig Overblik over, hvor de forskellige Arkivalier beroede, efter den trykte Registraturs Fremkomst stiller dette sig helt anderledes let. Det er med Bedrøvelse man i Indledningen læser om Arkivets ublide Skæbne og om Tabet af Arkivalier. Johanne Skovgaard siger her under Omtalen af, at de fleste Registranter indtil 1660 er gaaet tabt, at disse endnu saa sent som ved Aar 1688 var i Behold, de har dog ganske sikkert været i Behold i endnu et lille Aarhundrede herefter, da de er anvendt af Kristian Eberhard Voss (Sekretær i Tyske Kanc. 1760, Gehejmearkivar 1780). Det vilde maaske være et Forsøg værd paa Grundlag af Voss' Excerpter at rekonstruere saa meget som muligt af de tabte Registranter. — Som en Sidebemærkning til Indledningen kan anføres, at Korrespondancen med Sverige i det 16. Aarhundrede ogsaa ekspederedes gennem Tyske Kancelli. Naar Johanne Skovgaard ikke har været opmærksom herpaa, skyldes det vel, at Omtalen af Forholdet mellem Danske og Tyske Kancelli i det 16. Aarhundrede er meget kort. Pladshensyn tillader dog ikke her at komme nærmere ind herpaa.

Emilie Andersen.

Jørgen Larsen:

Sønderjyllands Kirkehistorie

(De Unges Forlag 1946).

Dr. J. Larsens Rids af Sønderjyllands Kirkehistorie paa 160 smaa Sider med indhæftede gode Illustrationer virker baade kvikt og solidt. Forfatteren har Sans for den historiske Sammenhæng og Evne til i korte Streger at karakterisere de ledende Personligheder. Han har formaaet at give Menigmand en hidtil savnet samlet Oversigt over Grænselandets kirkelige Begivenheder fra Ansgars til vore Dage, i Lighed med Dr. Troels Finkes

Rids af den politiske Udvikling. Der er ikke foretaget nye Kildestudier og fremsættes da heller ikke nye Synspunkter. Stoffet er for saa vidt kendt i Forvejen, men er her samlet paa en sammentrængt Plads og i en let læst Form. I Hovedsagen er det de kirkelige Afsnit i den store videnskabeligt underbyggede »Sønderjyllands Historie« i 5 Bind, 1930—42, som Forfatteren bygger sin Fremstilling paa. Især Dr. la Cours levende Stil og andres Forlæg, saaledes Carsten Petersens fyndige Karakteristikker af slesvigske Præster, gaar ofte Ord til andet igen hos Dr. Larsen. Det havde været paa sin Plads at nævne denne Afhængighed i Forordet, især da ogsaa Citaterne er udskrevne af disse andenhaands Kilder, uden at det som Regel anføres.

Et Par Rettelser til et evt. andet Oplag skal tilføjes: Side 86: Egernsund ved Graasten, ikke Aarø Sund (forskubbet Udskrift af Carsten Petersen); 99: J. G. Arndt var nok kaldet til Christiansfeld som Bygningsinspektør, men det var Grundlæggeren af Byen J. Briant, som kom til at lede Arbejdet, medens Arndt vist tog sig af Regnskaberne; 134: Spaadommene; 135: Den indsatte Præst i Hjordkær hed Engel, hvilket bør tilføjes til Pointens fulde Forstaaelse; 137: Kloppenborg boede i Københoved, Skrave Sogn; Sveistrups Bog hedder »Trøst i Trængsel«; 141: Wackers Bog har Titlen »Die Heilsordnung«, ikke »Heilsgewissheit«, som der fejlagtigt ogsaa staar hos Ammundsen.

Jens Holdt.

A. H. Feilberg Jørgensen:

Grænselandet i det sidste Aarhundrede.

Træk af et folkeligt Nationalitetsrøres Historie.
(Nyt Nordisk Forlag. Arnold Busck) 254 Sider.

I den Strøm af Bøger og Skrifter, der siden 1945 er udsendt om Grænselandets historiske og aktuelle Forhold, kommer nu i »Studerterforeningens danske Bibliotek« (Fjerde Ferie IV—V) ovennævnte Bog af Lektor Feilberg Jørgensen. Nyt Stof rummer Bogen næppe; men der er i den samlet et Væld af Oplysninger, der er behandlet med stor Objektivitet og tillige under et Helhedssyn, der gør Bogens Stof levende.

Forfatteren siger indledningsvis: »Med stor forenkling kan der fremhæves en politisk og en kulturel linje i landsdelens historie under fremmedherredømmet. Den politiske kamp falder stærkere i Øjnene, men det var hverdagens stiltfærdige kulturarbejde, der bragte sejren«. Ud fra dette Synspunkt bliver det

den kulturelle Udvikling, der er Hovedemnet i Bogen, hvor den politiske Udvikling dog stadig faar egne Afsnit. Værdifuldt er det, at saavel den kulturelle som politiske Udvikling overalt betragtes i nøje Sammenhæng med den økonomiske og samfundsmæssige, ligesom den europæiske Baggrund stadig staar klart for Læseren.

Tiden fra 1918 til 1940 faar den grundigste Behandling, idet Bogens sidste Halvdel handler om den. I dette — fra en Historikers Synspunkt — vanskelige Stof kommer Forfatterens Objektivitet, kloge Vurdering og Indlevelse i Stoffet især frem; som Eksempel kan tjene Omtalen af Kriseforanstaltningerne S. 156.

Fejlberg Jørgensen er Sønderjyde, og det sætter klart sine Spor i den foreliggende Bog; men hans Arbejde uden for Sønderjylland har givet ham Viden om, hvad der volder Vanskeligheder, naar en ikke-indfødt uden store Forudsætninger beskæftiger sig med Grænselandets Problemer (jfr. Gennemgangen S. 9 af de forskellige Betegnelser for Grænselandet og Redegørelsen S. 148 for Græenseboernes Sind og Indstilling). Bogen vil derfor være af særlig Værdi for den, der uden personligt Kendskab til Grænselandet søger Orientering om dets Forhold. Bogen vil være fortrinlig egnet til Studiekredsarbejde og vil kunne tjene et særligt Formaal som Grundbog ved Specialestudium af moderne Sønderjyllandshistorie i Gymnasiet. Det maa i denne Forbindelse beklages, at der i Litteratufortegnelsen savnes Henvisning til en Del nyere Litteratur, der er fremkommet efter Finks og Hvidtfeldts Vejledning fra 1944, som der henvises til; saaledes savnes der som Supplement til Skildringen af Kreditanstalt Vogelgesangs Virksomhed en Henvisning til »Aktstykker vedrørende Kreditanstalt Vogelgesangs Tilblivelse«, ligesom en Række Værker til Belysning af den økonomiske Udvikling ikke er taget med, eksempelvis »Sønderjyllands Kreditforening 1920—1945«, »Den nordslesvigske Landboforening 1846—1946« og Mejeriforeningens Jubilæumsskrift. Endvidere kunde man have ønsket en direkte Henvisning til Redaktør Svenssons og Kai E. Larsens Bøger. — Bogen er forsynet med en Del Kort, men desværre er Teksten paa flere af disse ulæselig, et Forhold, der bør bringes i Orden i en ny Udgave af Bogen.

Mod Bogens Slutning kommer Forfatteren ind paa en Række aktuelle Problemer. Det fremhæves her, at det vil være af Vigtighed i Forlængelse af Mellemkrigsperiodens Syn paa Danmarks Grænse som Nordens Sydgrænse at fastholde en nordisk Indstilling overfor Udviklingen i vort Grænseland ogsaa i Fremtiden. Med Henblik paa Sydslesvig fremhæver Feilberg Jørgen-

sen S. 245: »Det maa være klart, at den folkelige kulturkamp maa have et maal, ogsaa med hensyn til Sydslesvigs fremtidsstilling. Danmark kan ikke efter et aaremaals kulturarbejde nægte støtte til, at den sydslesvigske befolkning gennem en afstemning udtaler sit ønske om Sydslesvigs statspolitiske fremtid, ej heller til at de praktiske konsekvenser deraf drages.«

K n u d F a n ø.

Paul Verrier og Norden.

Ejnar Munksgaards Forlag.

Der er få udlændinge, der i Nordslesvigs udlændighedstid har løftet deres røst til støtte for landsdelens taknemmelighed. Der er nordmanden Bjørnstjerne Bjørnson, svenskeren Lindhagen og enkelte andre. Ingen anden har dog så stærkt som professor Verrier talt vor sag og hjulpet os i trængselstider. Det er med glæde, man tager den bog i hånd, som hans danskfødte hustru har udgivet til hans minde, og det er med rette, at hun har kaldt den »Paul Verrier og Norden«. Thi det var ikke bare Sønderjylland, at hans samhu nåede, hele Norden havde sin plads i hans hjerte.

Verrier fødtes den 18. februar 1860 i en lille normandisk by, hvor faderen var vognmager, blev student 1879 og studerede først matematik; men fra 1881 blev hans fag sprog og litteratur. En kort tid opholdt han sig i England og i Tyskland, og var fra 1885 til 1909 gymnasielærer. Det var hans arbejde med digtet om Beowulf, som først førte ham mod Norden. For at forstå digtet til bunds, måtte han lære oldnordisk, og derfra fandt han vejen til de levende nordiske sprog. Han lærte at tale dem, grammatikalsk aldeles rigtigt, med kun mindste spor af fremmed tonefald. Hvor fint et øre, han havde for dem, vil man let kunne se ved at sammenligne de få vers, han har skrevet på dansk og svensk, udgivet i 1902 som »Fem Digte«. Johan Ottosen kalder dem »vidnesbyrd om den franske videnskabsmands kærlighed til Nordens folk og hans kyndighed i dets sprog«.

I Danmark vil professor Verrier dog i første linje mindes som Danmarks og især de danske Sønderjydere forstående, trofaste og altid hjælpsomme ven. I 1897 kom han første gang til Sønderjylland. Han skriver fra denne rejse: »Hvor forskellige de tre Førere Gustav Johannsen, Jens Jessen og H. P. Hansen end er, hvad Natur og Anlæg angaar, saa er de hinandens Lige i Højsind, i Begejstring for Retfærdigheden, i Fædrelands-

kærlighed, i utrættelig Virksomhedstrang og ved de store Tjenester, de har ydet. De ligner ogsaa hinanden i det Mod, hvorved de trodser og bærer alle Prøvelser.«

Bogen giver udførlige oplysninger om Verriers foredrag, forelæsninger og afhandlinger. Vilde der ikke have været andet at fortælle om Paul Verrier, vilde man endda i Danmark have haft grund til at mindes ham med hæder; men alligevel blegner det altsammen ved at sammenstilles med hans gerning for Sønderjylland, og da frem for alt hans store hjælpevirksomhed for sønderjydske krigsfanger fra første verdenskrig.

Bogens interessanteste afsnit hedder »Krigen og Krigsfangerne, ogsaa i England«. Så snart Verrier hørte, at det niende, prøjssiske armékorps med dets mange Sønderjyder den 10. august 1914 var marcheret ind i Belgien, henvendte han sig til udenrigs- og krigsministerierne i Paris og bad om, at sønderjydske krigsfanger måtte få samme kår, som gaves dem fra Alsace og Lorraine. Det førte til oprettelsen af lejren i Aurillac, og derfra udgik ogsaa tanken om Feltham-lejren i England. Der gøres rede for Verriers utrættelige og uegennyttige arbejde for unge sønderjyder i fangenskab, og der lever endnu i mange taknemmelighed for hans gerning. Aurillac-fangerne skrev i 1921 til Verrier:

»Tak for det ædle hjertelag, der fik dem til at glemme deres eget, da vi trængte til en ven. Det er i modgangens tid, venskab skal staa sin prøve. Ulykken kom, men vennen var trofast, trofast gennem alle krav, trofast til enden.«

Der er andre dele af bogen, der også vil tale til kommende slægtled med historiens røst, skønnest er, hvad der meldes om professorens omsorg for krigsfangerne.

Der er endvidere i bogen et udvalg af Verriers foredrag, smukkeste foredraget om »Frankrigs sjæl hos dets digtere:

»Den heftige Flamme, der brænder i Frankrigs Sjæl, det er Kærligheden til Menneskeheden, og denne Flamme breder sig ud over os i tre Straaler: Frihed, Lighed og Broderskab — Frihed, Lighed og Broderskab, ikke alene mellem Franskmænd, men mellem alle Mennesker.«

Vil man vide noget om Verriers egentlige arbejdsområde, bør man læse foredraget »Kongehymne og Folkehymne; vil man have et levende billede af en fransk provins, bør man tage foredraget »Auvergne« frem.

Bogen om »Paul Verrier og Norden« fremdrager hans minde og viser noget af hans gerning, og den bør læses i Sønderjylland. Vi tænker med dyb taknemmelighed på den franskmænd, der elskede sit land så højt og samtidigt knytte-

de sig til Norden på en måde, som kanske aldrig før nogen fremmed. Der er ingen enkeltmand, der har gjort mere for danske Sønderjyder i nød end Paul Verrier. Hans navn kan nævnes i samklang med Folke-Bernadottes. De to har ydet barmhjertighedsgerning i og for Sønderjylland.

H. L a u s t e n - T h o m s e n.

C. J. Bech, Morten Kamphøener og Kai Edv. Larsen.

Befrielsesdage i Sønderjylland.

Dypo, Bogforlag, Sønderborg.

Iblandt alle de samlingsværker, gode og mindre gode, der fortæller om den onde tid og dens afslutning, indtager dette en særstilling ved sit både i tid og område klart afgrænsede emne. Det giver mulighed for, at forfatterne faar al hovedsag med uden at gaa til vidtløftighed. Allerede derfor bør det foreliggende værk kunne regne med mange læsere i sønderjydske og sønderjydsk interesserede Kredse.

— Den første afhandling i bogen hedder »Paa Befrielsens Tærskel« og tager sit udgangspunkt fra 10. februar 1945. Den er skrevet af C. J. Bech, og han har ogsaa skrevet den sidste: »Paa Dybbøl igen«. Det er tidsrummet 10. februar til 11. juli 1945, bogen fortæller om i 25 enkeltskildringer. Tilsammen giver de et levende billede af en tid med store hændelser; men hele bogens opstilling med 18 forskellige forfattere volder, at dens enkelte afsnit har fået højst ulige værdi.

Der er afsnit, der vil blive kilder for fremtids historikere. Der kan fremhæves »Hjem over Grænsen«, fortælling om den store, svenske hjælpevirksomhed af Bech og »Skæbnetoget gennem Danmark« af Carla Schibler. Kanske kunde der endda have været fortalt lidt bredere om dette kærlighedsværk mod uskyldigt lidende, end der er gjort. Hvad der skete i de dage, da fangerne fra koncentrationslejrene kom til Danmark, har vi grund til at være stolte af; men frøken Schibler har naturligvis kun kunnet se enkelte udsnit af det. »Det var det milde Danmark, der smilede de stakkels forkomne fremmede Sjæle imøde«.

Røde-Kors-arbejdet skildres under ordtaget »Baronessen i Padborg« af Nele Topsøe; naturligvis nævnes stiftamtmand Chr. L. Lundbye og sekretær Johs. Bløcher fra socialministeriet; men det turde have været rigtigt at fremhæve deres arbejde —

kanske endda mest Bløchers — noget stærkere og ikke give baronessen al æren for det gode arbejde, der her blev gjort.

Særdeles spændende er dr. med. Lorenzens skildring af rejserne til Buchenwalde; hvis en anden havde skrevet dette afsnit, vilde der kunne have været fortalt noget mere om dr. Lorenzens ufortrødne, vemodige omsorg både for fangerne og for deres pårørende hjemme. Der var dog ingen anden, der kunde have givet enkelthederne i saa rig fylde.

Det er ikke let at nævne de enkelte dele af »Befrielsesdage i Sønderjylland«; de har alle — eller næsten alle — hver deres særegne præg og værdi; kun et par enkelte kunde man godt undvære, f. eks. J. Jørgensens »Nordslesvigs Hilsen til Kongen paa Genforeningsdagen«, som falder noget udenfor bogens ramme. Som helhed er det en bog, man vil ty til igen, naar man mindes den store tid, og som kommende tider vil kunne lære af.

H. L a u s t e n - T h o m s e n.

Studentereforeningen „Heimdal“s Jubilæumsskrift 1896-1946.

Redigeret af *Knud Fanø, Harald Jørgensen og J. Kisbye Møller*. 1946.

Den 14. novbr. 1946 var det 50 aar, siden studentereforeningen »Heimdal« blev stiftet. I anledning af jubilæet har foreningen udsendt et festskrift, hvortil en kreds af yngre »Heimdalere« har bidraget med en række artikler om foreningens historie og om sønderjyske forhold.

Arkivar, dr. phil. Harald Jørgensen indleder med en artikel, »De første »Heimdal«-Studenter«, hvor han redegør for baggrunden for foreningens stiftelse og fortæller om selve starten og om de 18 unge studenter, der holdt »Heimdal« over daaben. Derefter skriver cand. mag. Knud Fanø om »Heimdal« 1896—1946«, og det er trods kildematerialets mangelfulde karakter lykkes forf. at give en fyldig og velafbalanceret skildring saavel af Foreningens indre historie som af dens mangeartede arbejde. Der redegøres saaledes udførligt for forholdet til Foreningen »To Løver«, som »Heimdal« gennem mange aar havde et intimt samarbejde med, og for foreningens omfattende møde — og oplysningsvirksomhed. Hovedvægten lægges dog — som naturligt er — paa skildringen af den utvivlsomt vigtigste side af foreningens virke, det praktiske arbejde til støtte for danskheden i Sønderjylland. »Heimdal« har hernede gennem de 50 aar, for-

trinsvis paa det kulturelle, men forøvrigt ogsaa paa det politiske og humanitære omraade, øvet en overmaade betydningsfuld indsats, som det er værdifuldt nu at have belyst i sammenhæng.

Resten af jubilæumsskriftets indhold er af mere almen karakter. Kontorchef i Jordlovsudvalget, Eugene Ibsen, giver en fortrinlig orienterende oversigt over jordspørgsmaalet i Nordslesvig og den tyske jordkamp efter 1920, og arkivar Harald Jørgensen redegør kort for det tyske skolevæsens udvikling i Nordslesvig 1920—45 samt for ordningen af Mindretallets skoleforhold efter kapitulationen. Sekretær J. Kisbye Møller behandler derefter i bogens største og utvivlsomt ogsaa betydningsfuldeste artikel arbejdet for Sydslesvig under besættelsen. Forf. har de bedste forudsætninger for at skrive om dette emne, idet han har været en af de ledende kræfter i arbejdet. Hans artikel rummer da ogsaa et stort og hidtil overvejende ukendt stof, og selvom det ikke har kunnet undgaa at præge artiklen, at forf. selv har været part i sagen, er det overmaade værdifuldt allerede paa nærværende tidspunkt at have en fyldig redegørelse for denne vigtige side af besættelsestidens historie. Endelig skriver generalsekretær Frants Thygesen om udviklingen i Sydslesvig fra kapitulationen til Slutningen af 1946.

»Heimdal«s jubilæumsskrift rager betydeligt op over det meste af, hvad der kommer af forenings-festskrifter herhjemme, og det fortjener i kraft af sit lødige og alsidige indhold at finde læsere langt ud over de kredse, der har direkte tilknytning til foreningen.

A a g e B o n d e.

Sønderjysk Slægtslitteratur

Christian Maibøll:

**Skotøjsfabrikant Jørgen Andresen Petersen og Hustru
Meta Marie Frost. Deres Forfædre og Efterkommere. (1946).**

Hans S. Thysen:

**Slægten Thysen.
En sønderjysk Gaard- og Slægtshistorie. (1946).**

I de senere aar er interessen for sønderjysk slægtshistorie vokset betydeligt. Det hænger uden tvivl sammen med, at det efter oprettelsen af det sønderjyske Landsarkiv i Aabenraa er blevet meget lettere at faa adgang til kirkebøger og andet personalthistorisk kildemateriale. Selvom de fleste af de slægts-

historier, som ser dagens lys, kun har interesse for den slægt, de omhandler, kan en system med forfædrene i mange tilfælde have værdi for den almindelige historie. Historien skabes nu engang af mennesker, og det er netop de enkelte mennesker i fortiden, som slægtshistorikeren studerer og skildrer. Adelshistorien har saaledes været af stor betydning for studiet af middelalderen, og et indgaaende kendskab til de førende købmandsslægter i byerne er en nødvendig forudsætning for at forstå de sønderjyske købstæders historie. Men ogsaa for befolkningshistorien er genealogi og slægtshistorie af stor værdi. Vil vi kende de vandringer indenfor landsdelen og de tilflytninger nordfra og sydfra, som har paavirket Sønderjyllands nationale skæbne gennem aarhundrederne, maa vi ogsaa studere de enkelte mennesker og deres skæbne, og slægtshistorikeren kan her yde den almindelige forsker en værdifuld hjælp.

Pensioneret Lærer Maibøll i Jejsing er en af dem, der flitigst har studeret sønderjysk slægtshistorie. For nogle aar siden udgav han et stort værk om sin egen slægt, og med utrættelig flid har han samlet oplysninger om borgmestre og raadmænd i Sønderborg, afskrevet kirkebøgerne fra Sønderborg og Ulkebøl og sammenstillet deres oplysninger i alfabetisk rækkefølge samt bearbejdet meget andet personalhistorisk materiale fra Sydals. Dette rige stof findes nu for størstedelens vedkommende tilgængeligt i Landsarkivet i Aabenraa, og i de kommende tider vil enhver, der beskæftiger sig med mennesker og slægter fra Als Sønderherred, faa stor gavn af hans samlinger. Ofte vil de med taknemmelighed mindes hans utrættelige flid og den uselvskhed, hvormed han har stillet sit arbejde til raadighed for offentligheden.

Det arbejde, som Lærer Maibøll nu har udgivet om skotøjsfabrikant Jørgen Andresen Petersen og hans hustru Meta Marie Frosts forfædre, bærer i høj grad præg af forfatterens indgaaende kendskab til fortidens mennesker paa Sydals. Begge de to behandlede slægter er fra Ulkebøl sogn. Foruden en levnedsskildring af Jørgen Andresen Petersen indeholder bogen en redegørelse for Hesselgaards historie, ligesom der gives en skildring af slægten Frosts gaard i Sundsmark, der har været i familiens eje i adskillige slægtsled. Men bogens vigtigste del er dog den store anetavle for de to gamle Ulkebøl-slægter. Og Maibøll nøjes ikke med at give oplysninger om de direkte forfædre. Han øser af sin rige viden og fortæller løs om forfædrenes børn og deres familier. Utallige mennesker passerer revu for os. De fleste er vel almindelige bønderfolk, men nogle tilhører dog ogsaa andre sociale lag, bl. a. den forpagteroverklasse

— pensionærerne som de kaldes — der har betydet saa meget paa Als og Sundeved, og til hvis historie Maibøll giver en række bidrag. Nævnes kan det ogsaa, at skotøjsfabrikant Petersen og H. P. Hanssen har haft en del fælles aner, saa at bogen indeholder oplysninger om den sønderjyske folkeførsers slægt. Man kan vel ikke sige, at Maibølls bog med dens hundreder af navne ligefrem er morskabslæsning. Men den vil interessere enhver, der stammer fra Sydals eller beskæftiger sig med denne egne mennesker. Og alle læsere vil glæde sig over bogens forbilligede udstyr — det smukke papir, de udmærkede billeder og de fortræffelige registre, for ikke at nævne de klare og let overskuelige anetavler, der afslutter værket.

Forfatteren til bogen om slægten Thysen er en ganske ung mand, først i tyverne. Han har et vist naturligt fortælle-talent, selvom fremstillingen nu og da kan blive bred og snakkesalig. Hans Thysen kan arbejde endnu mere med sit sprog, og han har god brug for en rød blyant — som de fleste, der begynder paa en litterær løbebane. Det er dog beundringsværdigt, at han har kunnet samle et saa omfattende stof til denne bog, der ikke indeholder en anetavle, men fortæller om de mennesker, som stammer ned fra beboerne af den gamle slægtsgaard i Aaved, en slægt, som først senere — efter indførelsen af de faste slægtsnavne — fik tilnavnet Thysen. Det er altid forbundet med visse vanskeligheder at opstille en efterkommertavle paa en overskuelig og let forstaaelig maade. Forfatteren benytter sit eget system, som dog ikke synes at være særlig praktisk. Den generationsvise opstilling, som er ved at blive almindelig, vil sikkert være at foretrække.

Thysen har dog ikke lagt stor vægt paa de genealogiske principper eller paa absolut fuldstændighed, hvad angaar de slægts-historiske oplysninger. Det er først og fremmest menneskene, der har interesseret ham. Bortset fra indledningsafsnittet om slægtsgaarden i Aaved, er bogen i virkeligheden en samling biografier af Slægtens medlemmer, næsten alle fra tiden efter 1800. Kun faa af de biograferede er blevet mere almindelig kendt, men man faar indtryk af, at der har været mange betydeligt mennesker derimellem, og flere af dens medlemmer har ydet en stor indsats i det nationale arbejde. Det gælder f. eks. Simon Hansen Thysen, der førte en meget omtumlet tilværelse og endte som hotelejer i Lyon. Under verdenskrigen var han krigsfange i Frankrig, og i kraft af sit store sprog-talent kom han til at yde en stor indsats her og blev ven med professor Verrier. Det faldt i hans lod den 26. januar 1919 overfor fredskonferencen at give

en skildring af Sønderjyllands skæbne gennem tiderne. en tale, der blev holdt paa fransk og siden blev trykt.

Aaved ligger i Vodder sogn og som Simon Thysen var slægten gennemdansk. Mange var optanter og en del søgte derfor bort fra hjemstavnen, ikke mindst til Amerika. Ejendommeligt er det ogsaa, at saa mange har været paa højskole, et vidnesbyrd om slægtens nære tilknytning til dansk aandsliv og om højskolens store betydning for det danske arbejde i Nordslesvig under fremmedherredømmet. Bogen giver i det hele taget en del værdifulde bidrag til forstaaelse af Sønderjyllands historie i tyskertiden, ogsaa under den første verdenskrig. Man lærer en del om den danske befolkning i Sønderjylland i disse aar, om dens liv og virke, dens tro og haab. Bogen faar derved interese for videre kredse end dem, der tilhører slægten Thysen.

Johan Hvidtfeldt.

Tre Sognehistorier.

Varnæs Sogns Historie. Redigeret af Johan Hvidtfeldt og Troels Fink. I Kommission hos Bogforlaget Guldhorn, Tønder 1944.

P. Feddersen Jensen: **Visby Sognekronike.** Eget Forlag, 1946.

K. M. Hermansen: **Skodborg Sogn i Frøs Herred.** Udgivet af Skodborg Sogns Danske Samfund 1947.

Siden Johan Hvidtfeldt i Sønderjydske Aarbøger 1943 (s. 263 ff.) bragte en omtale af de to hjemstavnsbøger: G. Helge Petersen: Toftlund Sogn og Claus H. Friis: Fra Løgum Birk, har tre nye nordslesvigske sognehistorier set dagens lys, og glædeligvis maa det siges, at de tre nye bøger, selv om der vil kunne peges paa enkelte mangler, i værdi staar langt over de ovennævnte.

Varnæs Sogn Historie, der udkom 1944 under redaktion af Johan Hvidtfeldt og Troels Fink, vil i mange henseender kunne gælde som mønster paa en sognehistorie. Her er saa at sige alt med, som man med rimelighed kan ønske medtaget inden for en sognehistories begrænsede rammer. Bogen er fremgaaet af et samarbejde mellem historikere af faget og sognet egne historisk interesserede mænd, og endskønt der er ydet bidrag til bogen fra op imod en snes forfattere, føjer afsnittene sig naturligt til hinanden, og man har stort set undgaaet gentagelser. I velskrevne og grundige afhandlinger har Johan

Hvidtfeldt, Troels Fink og Aage Bonde med hovedvægten lagt paa landbrugsforholdene skrevet om den almindelige udvikling i sognet før 1864. For den følgende tid er stoffet delt op saaledes, at Jakob Petersen med udgangspunkt i valgtallene behandler den nationale stilling i tiden 1867—1943, og at P. A. Callø skriver om danske undersaatte 1885, medens en række af sognets egne folk fortæller om landbrugets udvikling i det 19. aarh., om tunge krigsaar og om den uforglemmelige afstemningstid. Derefter følger en række kapitler belysende enkelte sider af udviklingen eller behandlende særlige emner. Afdøde Erik Bondo Svane har skrevet en smuk afhandling om kirkebygningen, Aage Bonde fortæller solidt og ædrueligt om de kirkelige forhold, om skolen og om biblioteksvæsenet. Hans Ellekilde gennemgaar kritisk folkesagnene fra Varnæs, og Johan Hvidtfeldt fortæller om retsudviklingen. Et afsnit, som sikkert altid vil blive flittigst læst i en sognehistorie — i hvert fald af sognets egne beboere — nemlig afsnittet om de gamle slægtsgaarde, er udarbejdet af gaardejer Peter Agertoft i samarbejde med Aage Bonde. Et par af sognets berømte sønner: degn Gammelgaard og maleren Eckersberg faar en særlig omtale af henholdsvis lærer Gammelgaard og museumsinspektør Jørgen Paulsen, og sluttelig gives en skildring af forholdene mellem de to verdenskrige. Bogen er udgivet i 1944, og det sidste kapitel bærer derfor naturligt præg af den Tid, hvori det er blevet til. Dette gælder iøvrigt stort set ogsaa andre afsnit, hvor nationalpolitiske forhold omtales. Slutningsdigtet, som Paul Martin Møllers »Jydske Bertel« vist vilde have karakteriseret som »vaade rim«, burde hellere have været udeladt, hvor vel ment det end maatte være.

P. Feddersen Jensens bog: Visby Sognekronike, der udkom 1946, er ikke helt saa mønstergyldig som Varnæsbogen. Efter nogle indledende bemærkninger om sognets beliggenhed, dets arkæologiske mindesmærker m. m., gives en kort oversigt over Trøjborgs historie, og selv om det naturligvis ikke kan være meningen, at Trøjborgs historie skulde kunne skildres udtømmende i en sognehistorie, forekommer P. Feddersen Jensens skildring dog vel kortfattet, navnlig for den ældre tids vedkommende. Han synes ikke at kende beretningerne om de interessante begivenheder der fandt sted paa slottet og i dets umiddelbare nærhed omkring 1500, og det er dog ellers godt stof til en sognehistorie. Ved skildringen af Trøjborgs historie gælder iøvrigt ligesom for skildringen af bøndernes sociale og økonomiske forhold, at det navnlig for 17. og 18. aarhundredes vedkommende ret velbevarede arkivmateriale kun er

lidt udnyttet. Der er her i Sønderjylland kun bevaret faa skiftesager, og det vilde derfor have været saa meget desto mere for-tjenstfuldt, om skiftesagerne i Lø herreds retsarkiv var blevet benyttet ved skildringen af de trøjborgske fæsteres forhold. Ved hjælp af dem vilde forfatteren have kunnet fortælle om, hvorledes de gamle gaarde var indrettet, hvilke redskaber der an-vendtes, hvor mange kreaturer og heste der holdtes etc., etc. Af andre glemte arkivalske kilder kan nævnes de meget vigtige tingbøger, jordebøgerne, der gaar tilbage til 1577, skøde- og pan-tebøgerne for blot at nævne nogle af de vigtigste. Sognekrøniken kan derfor i det hele og store ikke siges at være udtøm-mende. Pladshensyn kan forfatteren ikke helt undskylde sig med, da der er ofret urimelig meget plads ved genfortællingen af Mejborgs beretninger om kvægsyge og ulvejagt, ligesom ogsaa den udførlige skildring af »digterinden Anna«, der nogle aar var præstekone i Visby, og hvis historie flere gange er for-talt andetsteds, uden skade kunde have været udeladt eller i hvert fald forkortet stærkt, saa meget desto mere som skildrin-gen ikke særlig vedrører forholdene i Visby sogn.

Bedst er saa afgjort skildringen af den nationale og folke-lige udvikling i tiden efter 1850. Her er det virkelig lykkedes Feddersen Jensen i forening med H. Jepsen Christensen og Tho-mas Hansen at give en førstehaandsskildring, der vil have bli-vende værd. Udviklingen i Visby fra midten af sidste aarhund-rede er ret enestaaende. Næppe noget andet sogn har huset saa mange hver paa sin vis fremtrædende mænd og kvinder som dette lille sogn. Her opholdt sig nogle af »klosterpolitik-kens« fædre, her grundedes De blandede Distrikters Landbofor-ening og den første brugsforening i Sønderjylland, og her ud-foldede der sig omkring frimenighedskirken og forsamlings-huset et rigt folkeligt liv.

Førstelærer Hermansen har i sin bog om Skodborg Sogn bedre forstaaet at udnytte arkivstoffet ved skildringen af den ældre tids historie. Han har ikke blot gjort studier i landsarkivet i Aabenraa, men han har ogsaa hentet oplysninger i rigsarkivet og landsarkivet i Viborg. Forfatteren har været meget flittig ved materialeindsamlingen, og stort set kan det vist kun bebrejdes ham, at han ikke har været opmærksom paa de gamle tingprotokoller, der for Frøs herreds vedkommende gaar tilbage til 1696, og som er en næsten udtømmelig kilde til belys-ning af retstilstande, moralske forhold og almindelige levevil-kaar. Dispositionen er i det store og hele velgennemtænkt, saaledes at der først i en række kapitler gives en oversigt over den almindelige udvikling i sognet og derefter en speciel om-

tale af kirke- og skolevæsenet igennem tiderne. Det bærende erhvervs, landbrugets, driftsforhold i ældre tid har ved hjælp Christian V.s matrikel, jordebøger, en bevaret landsbyvedtægt og andet kildemateriale faaet en fyldig og god behandling. Maaske er de økonomiske forhold i begyndelsen af det 18. aarh. dog skildret i lovlig mørke farver, idet forfatteren lægger for meget ind i de store restancer, der vel ofte mærkedes mere af kronen end af bønderne. Sognehistoriske forfattere har en vis tilbøjelighed at bringe en overflod af personalhistoriske oplysninger vedrørende mere eller mindre betydningsfulde præster og degne, oplysninger, som strengt taget ikke er nødvendige i en sognehistorie. Hvem der interesserer sig for præsternes personalhistorie vil jo altid kunne henvises til Arends, og til gengæld kunde der saa maaske ofres lidt mere plads paa præsternes (og lærernes og degnenes) virke i sognet. Ogsaa Hermansen har en del personalhistoriske oplysninger, men det bør dog tilføjes, at han har ofret ikke ringe plads paa skildringen af almindelige kirke- og skoleforhold. Af hans skildring fremgaar iøvrigt, at han er en arg modstander af rationalismen. Det er godt at have en mening om tingene, men paa den anden side, maa man være varsom med i en historisk fremstilling at lade egne partistandpunkter skinne igennem. Fremstillingen bør være saa objektiv, som det nu engang er menneskeligt muligt. Mange af rationalismens præster var jo særdeles dygtige og har paa mange maader øvet en indsats, som det nok er værd at notere sig.

Ogsaa i Skodborgbogen vil kapitlerne om udviklingen i det sidste aarhundrede blive læst med stor interesse. Skønt grænsende op til Kongeaen indtog hjemmetyskheden fra 1840'erne og op til omkring 1910 en relativ stærk position her. I tiden 1862—1914 gik 24 gaarde over paa tyske hænder, og ved aarhundredskiftet havde henved $\frac{1}{6}$ af sognets befolkning tysk hjemmesprog. Kort efter aarhundredskiftet sattes der dog fra dansk side en modoffensiv ind i jordkampen med saa gunstigt resultat, at ved genforeningen 1920 var al jord igen paa danske hænder.

Som helhed maa det vist siges, at i ingen af de tre sognehistorier er museums materialet fuldt udnyttet. Vi hører intet om og ser intet til de gamle folkedragter, faar meget lidt at vide om gamle redskaber og endnu mindre om bygningskik i ældre tid. En museumsvejledning savnes aabenbart. Naar bortses fra Varnæsbogen faar man heller ikke meget at vide om gamle arbejds- eller festsikke, og dog har det ogsaa sin store betydning, at beretningerne om disse ting fæstnes paa papiret, inden

vor mekaniserede og forjagede tid fuldstændig har udslettet ethvert spor og enhver erindring om »de gode, gamle dage«.

Det er dyrt at faa noget trykt nu til dags, og saa meget desto mere beundringsværdigt er det derfor, at det er lykkedes at faa disse tre sognehistorier udgivet. Visbykrøniken er udgivet af forfatteren, medens Danske Samfunds lokalforeninger staar som udgivere af de to andre. Det maa haabes, at man i andre sogne vil følge de gode eksempler, der her er givet.

Peter Kr. Iversen

Da nærværende hæfte af Sønderjydske Aarbøger udkommer med tre ark mindre end normalt, (jfr. s. 258 og 262) har en del anmeldelser desværre maattet udskydes til næste aar.

Red:

En udmærkelse.

For tredje gang i løbet af mindre end et tiår har en medarbejder ved „Sønderjydske Aarbøger“ fået tildelt Dansk historisk Fællesforenings præmie for årets bedste stedshistoriske afhandling. Det er bibliotekar Aage Bondes skildring af skolens udvikling i Sønderborg, der har opnået denne ære. Redaktionen af „Sønderjydske Aarbøger“ ønsker hr. Bonde til lykke og aftrykker med glæde fællesforeningens dom om hans værk:

Bibliotekar Aage Bondes Redegørelse for „Skolevæsenet i Sønderborg fra reformationen til 1864“ i Sønderjydske Aarbøger 1945 fortjener særlig Opmærksomhed. Dette skyldes baade Emnet og Forfatterens Behandling deraf. Emnet er skarpt lokalt afgrænset, der er ingen Afstikkere til andre Byer; men Skolevæsenets Udvikling i en Købstad som Sønderborg afspejler Kulturforhold, som genfindes andetsteds; Stoffet vil kunne udnyttes til Belysning af andre Byers og hele Landets Kulturhistorie. Det gælder dog i særlig Grad sønderjyske Forhold: Den nationale Kulturkamp har mere — eller mindre bevidst — gjort sig gældende paa Skolens Omraade. Det er med andre Ord et Emne af omfattende Betydning, Forfatteren har taget op. Han har gjort det med megen Grundighed: udnyttet den ret magre trykte Litteratur, der foreligger, men først og fremmest gennemløjet en Mængde utrykt Stof vedrørende Skolevæsenet, der findes i Sønderborg Byarkiv, i Præste- og Provstearkiverne, i Generalsuperintendentens Arkiv og i Tyske Kancelli. Han har ikke skyet nogen Umage for at faa Stoffet bragt frem i Dagens Lys. Men det kan ikke nægtes, at det vægtige Kildestof, Forfatteren har ønsket at lægge paa Bordet, tynger Skildringen i nogen Grad. Alligevel er Skildringen klar og fremhæver det væsentlige. Afhandlingens Tyngdepunkt ligger i Redegørelsen for Udviklingen fra de store Skolereformer til Tiden mellem Krigene: Samtidig med, at Skolen i Rationalismens Aand blev en almennyttig Borgerskole, indførtes tysk Undervisningsprog, skønt Folkesproget var aldeles overvejende dansk; saa sent som 1843, da Rektorembedet skulde besættes, var ingen af de tre bedst kvalificerede Ansøgere det danske Sprog mægtig. Først med Trearskrigen skete en Ændring heri, og det danske Sprog kom for en kort Tid i Højsædet.

Beretning og regnskab.

Beretning.

Søndag den 18. Maj afholdtes Historisk Samfunds aarsmøde paa Skærbæk Landbohjem. Formanden, amtslæge, dr. med. H. Lausten-Thomsen aabnede mødet, og efter at have konstateret, at det var lovligt indvarslet, aflagde han følgende beretning om arbejdet inden for foreningen i det foregaaende aar:

Idet jeg byder forsamlingen velkommen, vil jeg gerne have lov til at mindes vor gamle konge H a n s M a j e s t æ t C h r i s t i a n X. Der blev sagt om en af hans forgængere, at i kongens bryst slog det hjerte, der var udtryk for hele folkets liv. Det gjaldt kong Christian mere, end nogen anden. I hans skikkelse og i hans sind fandt det danske folk sit eget, som aldrig før hos nogen konge. I gode og i onde tider, i genforeningens lyse dage, og i ufrihedens mørke tider samledes vort folk, samledes ikke mindst danske sønderjyder, om kongen med tillid og tryghed, saa i ham den mand, som fuldt saa meget ved sin ranke og redelige karakter som ved sin høje stilling blev et forbillede for sit folk. I Sønderjyllands, som i hele Danmarks historie har kong Christian indskrevet sit navn med de smukkeste, uudslettelige træk. Fra slægt til slægt vil mindet leve om den konge, hvis livsgerning vil staa ufatteligt stor og skøn. Det er en selvfølge, at vi i dag gaar til vort møde med vemodig tak og ærbødig hyldest til kong Christians minde.

Dernæst vil jeg først af de medlemmer, Historisk Samfund for Sønderjylland har mistet siden sidste aarsmøde, nævne Nis Nissen af Nørborg. I det nys udkomne hæfte af Sønderjydske Aarbøger fortælles der, hvorledes han allerede for 62 aar siden henvendte sig til kollaborator Monrad for af ham at faa vejledning til nationalt arbejde. I næsten to menneskealdre var han en flittig og god arbejder i det danske Sønderjyllands tjeneste. Ved oprettelsen af Historisk Samfund for Sønderjylland var han selvskreven til at blive medlem af dets styrelse; i de senere aar var han dets æresmedlem. Hans minde vil vi gemme og hædre.

I aarets løb er endvidere følgende af vore medlemmer afgaaet ved døden:

Provst Erik Christensen, Tønder, pastor Jørgensen, Skærbæk, pastor Carø, Bov, gaardejer Hans L. Hansen, Langmose, seminarieforstander, dr. phil. Arne Møller, Haderslev, købmand Hans Jessen, Nr. Høstrup, gaardejer Rasmus Boysen, Traasbøl, bankdirektør Chr. Hübbe,

Hadersløv, proprietær Schultz Petersen, Tyrstrupgaard, fru Paula Fink, Aabenraa, bogholder Jac. Bonefeldt, Tandslet, bankbogholder Hans N. Hansen, Tønder, overpostinspektør Jacob Andersen, Aarhus, og gaardejer P. Alexandersen, V. Sottrup.

Ære være deres minde!

Arbejdet indenfor Historisk Samfund har været fortsat efter de samme linier som i de foregaaende aar. Trods de stigende trykningsomkostninger udsendtes Sønderjydske Aarbøger 1946 med et halvt ark mere end sædvanligt, og medlemmerne har saaledes faaet fuld valuta for den forhøjelse af medlemskontingentet fra 5 til 6 kr., der blev vedtaget paa sidste aarsmøde. I efteraarshæftet bragte vi sidste halvdel af afdøde dommerfuldmægtig Erik Bondo Svanes ufuldendte afhandling om arkitekten L. A. Winstrups vigtigste arbejder. I den følgende afhandling redegjorde amtmand Kr. Refslund Thomsen for de sønderjydske indfødsretsproblemer, og der er herved ydet et meget værdifuldt bidrag til belysning af et af vort grænselands mest ømtaaelige problemer. Den sidste afhandling i efteraarshæftet — en fængslende skildring af de sønderjydske præstegaardes historie — var skrevet af afdøde sognepræst Carsten Petersen, en af Sønderjydske Aarbøgers flittige medarbejdere gennem mange aar. Foraarshæftet, som medlemmerne lige har modtaget, indledes med dr. phil. Kr. Halds foredrag fra sidste aarsmøde i Sønderborg. Dr. phil. Friedlev Skrubbeltang giver dernæst uddrag af Fred. Fischers meget interessante dagbøger, og hæftet slutter med rektor Kjeld Galsters velkrevne afhandling om Flensborglæreren Monrad, der sammen med Junggreen stiftede Sprogforeningen.

Som nævnt er det hidtil trods stigende trykkeomkostninger lykkedes at faa aarbøgerne ud med de sædvanlige 20 Ark, men vi bliver desværre vist nødt til indtil videre at nedskære aargangene med nogle ark.

Angaaende vort andet tidsskrift Sønderjydske Maanedsskrift skal blot nævnes, at redaktionen fra 1. januar er overtaget af museumsinspektør H. Neumann og arkivar Peter Kr. Iversen.

Inden for den særlige skriftrække er siden sidste aarsmøde udsendt arkivar Iversens Vejledning for sønderjydske lokalhistorikere. En vejledning for sønderjyske slægtsforskere, skrevet af landsarkivar Hvidtfeldt, vil blive udsendt, saa snart vor økonomi tillader det. Under forberedelse er en bibliografi over sønderjysk slægtstavelitteratur, og endvidere har der været ført forhandlinger om udsendelse af to købstadshistorier, saa vi mener at kunne sige, at medlemmerne ogsaa i de kommende aar har noget at glæde sig til.

Efter besættelsestidens trange aar har vi nu — omend kun smaat — taget fat paa udendørsarrangementer, idet der i tre af vore købstæder har været afholdt byvandring. Vi begyndte i Tønder d. 16. aug.

med en aftenvandring med tidl. seminarielærer Cl. Eskildsen som leder. Byvandringen fandt overvældende tilslutning, idet der var mødt ikke mindre end 200 deltagere. I Haderslev og Aabenraa fandt vandringerne sted lørdag d. 14. september om eftermiddagen med de resp. museumsinspektører, d'herrer Neumann og Frost som ledere. Ogsaa disse week-endvandring fik, til trods for at vejret ikke var godt, god tilslutning — i Haderslev ca. 100 deltagere, i Aabenraa ca. 40. I Sønderborg kunde vi paa grund af særlige forhold ikke sidste aar afholde byvandring, men der er nu planlagt en vandring med museumsinspektør Raben som leder. Iøvrigt vil vi i sommer fortsætte med byvandringerne og har tænkt os ogsaa at lade foretage vandring i flækkerne. Eventuelt kan der ogsaa blive tale om besøg ved nogle af vore gamle slotte og herregaarde.

Foredragsvirksomheden er endnu ikke rigtig kommet i gang igen efter krigen. Det skal dog nævnes, at vi sammen med Foredragsforeningen for Sønderborg og Omegn har arrangeret et møde med overarkivar, dr. phil. Holger Hjelholt, rigsarkivet, som taler, og sekretæren har holdt hjemstavnsforedrag i Havnbjerg og Nr. Løgum. Vi bør kanske tilstræbe at udvide denne side af samfundets virksomhed til næste vinter, men ogsaa her gælder, at den anspændte økonomi i nogen grad lægger baand paa vor handlefrihed.

Sekretæren har anvendt ikke ringe tid til indsamling af beretninger vedrørende besættelsestidens historie. Der er udsendt et stort af landsarkivar Hvidtfeldt udarbejdet spørgeskema, til ca. 120 sogne og kommuner, og fra henved halvdelen af disse er der indtil nu indkommet mere eller mindre fyldige besvarelser. Vi er vidende om, at man i adskillige sogne endnu arbejder paa besvarelsen paa spørgeskemaet, saa det vist maa siges, at udsendelsen har været vellykket. Samtidig med udsendelsen af spørgeskemaerne udsendtes skrivelser til henved 300 enkeltpersoner, højere embedsmænd, rigsdagsmænd, sogneraadsformænd, borgmestre, foreningsledere og fremtrædende modstandsfolk — med opfordring til at nedskrive deres minder fra besættelsestiden, men disse opfordringer er ikke blevet modtaget med samme velvilje som spørgeskemaerne. Endnu har kun ganske faa reageret overfor denne henvendelse. Jeg vil gerne benytte lejligheden til at rette en varm tak til alle dem, der har været med til at svare paa spørgeskemaerne og at indsende beretninger om de fem trange aar. Der er af mange anvendt stor flid og megen tid for at faa oplysningerne saa fuldstændige og saa korrekte som muligt, og der vil her for eftertidens historikere være et værdifuldt materiale til skildringen af denne for vor landsdel saa bevægede tid. Naar indsamlingen er sluttet, vil materialet blive anbragt i landsarkivet i Aabenraa, men det vil indtil videre ikke være tilgængeligt.

Ogsaa indsamlingen af arkivalier i privat eje har været fortsat,

og vi takker de tillidsmænd og medlemmer, der har været med i dette indsamlingsarbejde. Gennem Historisk Samfund er der i det forløbne aar i landsarkivet deponeret forskellige regnskabsbøger, udskiftningsakter, private optegnelsesbøger m. m. fra Emmerlev sogn, tilhørende henholdsvis gaardejer Boy Friis Andresen, Emmerlev, og fru Hanne Sørensen, Vester Gammelby, endvidere Daler grandearkiv, sager fra pastor Thade Petersen vedr. pastor Jacobsen, Skærbæk, samt et eksemplar af M. Refslund Poulsens endnu utrykte erindringer.

Vor tillidsmand i Broager, lærer A. Korse, har afleveret sager fra Broager oppebørselsstue, herredsfogderi og husfogderi samt forskellige regnskabs- og optegnelsesbøger fra Broagerland. Særligt fremhæves bør, at ved lærer Korses medvirkning har familien Andresen, Skelle, deponeret gaardejer A. Andresens privatarkiv, der indeholder breve fra adskillige af Sønderjyllands fremtrædende personligheder (Jens Jessen, H. P. Hanssen, Rasmus Thomsen m. fl.). Lærer Holdt, Ullerup, har fortsat indsamlingen af arkivalier i Løjt sogn, kontrolassistent Laursen, Bovrup har afleveret sager fra Varnæs sogn og lærer J. Holdt, Bjolderup, sager fra Bjolderup sogn.

Af sager iøvrigt, som landsarkivet i det sidste aar har modtaget, kan nævnes Højer flækkes arkiv og forskellige kommunearkivalier. Provstinde E. Christensen har foræret arkivet nogle af hendes mands efterladte papirer, bibliotekar Momsen, Flensborg, har gennem Aage Bonde afleveret en protokol for Flensborg Omegns Foredragsforening, grd. Jørgensen, Raved, sager fra Raved, grd. Hans Schmidt, Kollund, sager fra Østerlandet, rentier Nic. Rudbeck, Flovt, et landmaalingsinstrument 1770 fra Flovt, J. P. Nielsen, Virum, sager fra Hjordkær sogn, speditør Elberg, Fredericia, sager fra Løjt — hvorimellem uddrag af en skibsjournal vedr. fregatten »Canton« forlis i nærheden af Guam 1851 —, skomagermester Tæstensen og skræddermester Lorenzen, Løgumkloster, lavssager fra Løgumkloster, museumsinspektør Raben, Sønderborg, nogle pergamenter og andre sager fra Als og Sundeved, og endelig skal nævnes, at pensioneret lærer Chr. Majbøll, Jejsing, har udarbejdet og foræret landsarkivet et alfabetisk register til en Del af Sønderborg kirkebog.

Der er saaledes i aarets løb afleveret ikke faa arkivalier fra private til landsarkivet, og vi beder vore tillidsmænd om ogsaa i den kommende tid at have opmærksomheden henvendt paa betydningen af, at alle papirer, der kan bidrage til at belyse vor landsdels historie, afleveres til landsarkivet. Fund i jorden eller af gammelt inventar og nu ukendte redskaber bedes meddelt til de fire amtsmuseer.

Med tanken om, at det ogsaa gælder at faa de helt unge med ind i det historiske arbejde, har Historisk Samfund udskrevet en prisopgave for gymnasiaster og seminarister ved de nordslesvigske skoler. Opgavens ordlyd er: Giv paa grundlag af mundtlige beretninger en

skildring af den nationalpolitiske udvikling i et sønderjydske sogn i tiden 1864—1920. Fristen for svaret er sat til 20. nov., og 1. prisen er et indbundet eksemplar af Sønderjyllands Historie til en værdi af ca. 170 kr., hvortil kommer en række mindre opmuntringspræmier. Til hjælp ved indsamlingen af materialet har sekretæren udarbejdet et spørgeskema, der er udsendt til skolerne, og det er meningen, at et lignende spørgeskema — kanske allerede nu til vinters — skal udsendes til vore tillidsmænd, for at der nu mere systematisk rundt omkring i sognene kan blive taget fat paa nedskrivningen af traditionsstoffet fra fremmedherredømmets tid. Mange af de ledende mænd fra denne bevægede og interessante tid er allerede afgaaet ved døden eller er højt oppe til aars. Det er paa høje tid, at der bliver taget fat paa denne opgave.

Ogsaa en anden Ting vil vore tillidsmænd i det kommende aar høre nærmere fra os om. Der har adskillige steder i landsdelen været planer og ønsker fremme om at skabe sognemuseer og -arkiver, men man er ikke rigtig klar over, hvorledes denne sag bedst kan gribes an. Museumsinspektør Neumann og arkivar Iversen agter derfor at udarbejde en kort vejledning — paa nogle faa sider — angaaende indretningen af disse samlinger, som vi haaber kan være til nogen nytte ved undervisningen af større børn og skoleelever.

Man kunde maaske med nogen grund have ventet, at medlems-tallet efter den paa sidste aarsmøde gennemførte forhøjelse af kontingentet fra 5 til 6 kr. var gaaet noget tilbage. Dette er imidlertid ikke tilfældet. Vi har tværtimod haft en lille tilgang af medlemmer, saaledes at medlemstallet nu er 1202. Vi har ment at kunne opfatte dette som et glædeligt tegn paa en voksende historisk interesse rundt omkring i landsdelen, men for at Historisk Samfund kan holde alle de forskellige grene af sin virksomhed i gang i fuldt omfang, er det nødvendigt, at vi faar yderligere tilgang af medlemmer og nye indtægter. I tiden 1938—46 er trykningsomkostningerne for Sønderjydske Aarbøger fordoblet, og andre udgiftsposter er steget i omtrent tilsvarende grad. Vi har i aar — som tidligere aar — modtaget støtte fra forskellig side — fra staten, fra amterne, fra købstæderne og fra nogle sognekommuner. For den modtagne hjælp udtaler jeg min bedste tak, idet jeg dog gerne vil benytte lejligheden til at rette en appel til de kommuner, der endnu ikke tænker paa os ved opstillingen af deres budgetter. Blot 25 kr. fra hvert af de nordslesvigske sogne vilde give en øget indtægt paa 2500 Kr., og vi vilde kunne gaa i gang med opgaver, som vi nu maa lade ligge.

Det er lykkedes Historisk Samfund for Sønderjylland i stadig vækst aar for aar at tage ny opgaver op, at naa enkelte maal og i stedet sætte ny. Vi tror i dag, at ved dets arbejde er der baade for videnskabsmænd og for jævne interesserede kredse fremdraget ny viden

om vor fortid og givet hjælp til kommende granskere til at forstaa, hvad vi har oplevet, til at se dybere, end det ellers vilde have været muligt, i Sønderjyllands skæbne og sind i kanske det hændelsesrigeste tidsrum i landsdelens historie.

Kassereren, museumsinspektør, H. Neumann aflagde derefter regnskabet, der balancerede med 18.061 kr. med et underskud paa godt 1800 kr., hvorefter formuen er paa 1633 kr.

Ved redaktionsskiftet er Sønderjydske Maanedsskrifts regnskabsaar blevet omlagt til at omfatte kalenderaaret, og beretning og regnskab, der aflagdes af fhv. seminarielærer Cl. Eskildsen, omfattede derfor kun tiden 1/5.—31/12. 1946. Sønderjydske Maanedsskrift havde et holdertal paa 625, hvori dog er medregnet bytteeksemplarer m. v. Driftsregnskabet balancerede med 4398 kr. med et overskud paa 85 kr. Aktiverne udviste et beløb paa 4811 kr., en fremgang paa 1096 kr.

Under den efterfølgende korte drøftelse af beretningerne takkede fuldmægtig Olav Christensen, Haderslev, for illustreringen af Sønderjydske Aarbøger og udtalte ønsket om, at illustreringen maatte fortsættes. Olav Christensen henstillede til redaktionsudvalget, at litteraturoversigterne fortsattes. Sekretæren, arkivar Iversen, svarede hertil, at i saa vid udstrækning som samfundets økonomi tillader det, vil illustreringen ogsaa blive fortsat i fremtiden. En fortsættelse af litteraturoversigterne var under forberedelse af bibliotekar Aage Bonde, men paa grund af nedsættelsen af Sønderjydske Aarbøgers omfang fra 20 til ca. 15 ark kunde man ikke forvente litteraturoversigter i de nærmest følgende halvbind.

Til styrelsen genvalgte fhv. seminarielærer Cl. Eskildsen, Tønder, landsarkivar Joh. Hvidtfeldt, Viborg, og fhv. museumsdirektør, dr. phil. M. Mackeprang, København.

Under Eventuelt vedtoges efter styrelsens indstilling, at næste aarsmøde skulde afholdes i Christiansfeld.

Civilingeniør Ch r. B o r n e r, Skærbæk, holdt derefter et interessant foredrag om Rømedæmningens tilblivelseshistorie,

hvorefter aarsmødets deltagere i bil kørte til dæmningen, hvor de særlige tekniske omstændigheder ved bygningen blev forklaret.

Peter Kr. Iversen.

Historisk Samfund for Sønderjylland. — Aarsregnskab 1946.

Indtægter:	Kr.	Ø.	Udgifter:	Kr.	Ø.
Medlemsbidrag	5.824	40	Trykning af Skrifter	10.224	68
Salg af Skrifter	4.059	80	Andre Tryksager	636	25
Tilskud	5.956	75	Honorarer	8.414	—
Annoncer	900	—	Ekspedition, Kasserer, Sekretær	675	—
Renter	34	09	Møder, Foredrag o. lign.	212	72
Forskelligt	45	30	Repræsentation	106	40
Balance	1.840	93	Omdeling, Fragt	1.131	10
	18.061	27	Kontingenter, Forskelligt	1.662	12
				18.061	27

Status pr. 31. December 1946.

Aktiver:	Kr.	Ø.	Passiver:	Kr.	Ø.
Post- og Bankkonti	1.012	14	Forudbetalt Kontingent	35	00
Kontant	248	50			
Udestaaende Fordringer:					
Kontingent	1.050	—		35	00
Annoncer	450	—		2.894	14
Salg	168	50	Formue	2.929	14
	2.929	14			

Regnskabet er revideret, fundet rigtigt og stemmende med
Bilagene. Beholdningen var til Stede.
Haderslev, den 10. Februar 1947.

Vald, Lauritzen *Olav Christensen*

Indmeld Dem i

„Historisk Samfund
for Sønderjylland“

og tegn Abonnement

paa

„Sønderjydske Maanedsskrift“

Horsens Landbobank A/S
Horsens

Kontortid: 9 $\frac{1}{2}$ —12 $\frac{1}{2}$, og 2 $\frac{1}{2}$ —4 $\frac{1}{2}$

Skal man til og fra

Sønderjylland

benytter man

Sydfynske Jernbaner

AKTIESELSKABET
VEJLE TEXTILFABRIK

Viggo Thorbek

cand. pharm.

Kattesundet 14 . C. 12478

København K.

J. A. K.

Jord . Arbejde . Kapital

Ov. Kr. 1.250.000 fuldt indbet.
Aktiekapital

Rentefri Finansiering

Hovedkontor: Middelfart
Telefon 182 (2 Lin.)

W. Langreuters Eftf.

Landbrugsmaskiner

København V.

Aktieselskabet
Landbobanken i Skive
SALLING BANK

Telefon 700 . Skive
Kontortid 9-12 og 2-5, Lørdag 9-2

Biscuitfabriken Oxford
Hjørring

MARIE KIKS

friske og sprøde, begt i Smør

WESSEL & VETT'S
FABRIKER

Aktieselskab

Nørregade 7 . København

Telefon C. 8608

Historisk Samfund for Sønderjylland

udgiver „Sønderjydske Aarbøger“ og „Sønderjydske Maanedsskrift“.

Styrelsen er f. T. Amtslæge, Dr. med. H. Lausten-Thomsen, Aabenraa (Formand), Arkivar Peter Kr. Iversen, Landsarkivet, Aabenraa (Sekretær), Museumsinspektør H. Neumann, Haderslev (Kasserer), Højskoleforstander Hans Lund, Rødding, Landsarkivar Joh. Hvidtfeldt, Viborg, Pastor Hejselbjerg-Paulsen, Fjelstrup, Museumsdirektør Dr. phil. Mackeprang, København, Pastor H. F. Petersen, Flensborg, Gaardejer Hans Alexandersen, Ø. Sottrup, og som Æresmedlem Frimenighedspræst Thade Petersen, Haderslev.

Formand, Sekretær og Kasserer danner Forretningsudvalg.

Redaktionsudvalget for „Sønderjydske Aarbøger“ består af Lausten-Thomsen, Hans Lund, Johan Hvidtfeldt og Peter Kr. Iversen.

Redaktionsudvalg for „Sønderjydske Maanedsskrift“ danner H. Neumann og Peter Kr. Iversen.

Medlemsbidraget er 6 Kroner aarlig eller mindst 100 Kr. én Gang for alle. Medlemmerne modtager „Sønderjydske Aarbøger“ gratis. „Sønderjydske Maanedsskrift“ bestilles hos Posten og koster 1 Kr. 65 Øre fjerdingaarligt. I Boghandelen eller bestilt hos Museumsinspektør H. Neumann, Aastrupvej, Haderslev, koster det 1 Kr. 50 Øre. Indmeldelser i Historisk Samfund modtages af alle Styrelsesmedlemmer.

Da Budskabet om Cl. Eskildsens Død indtraf, var nærværende Halvbind trykt med Undtagelse af Indholdsfortegnelsen, og der har derfor her blot kunnet bringes et ganske kort Udblik over hans Virke inden for det folkelige historiske Arbejde i Sønderjylland. I Sønderjydske Maanedsskrifts Novemberhæfte gives en mere udførlig Omtale heraf.

INDHOLD:

H. Lausten-Thomsen: Cl. Eskildsen	Side	I—II
Christian Stenz: Det danske Sprogs Stilling i Mellemslesvig i 1946	>	153—191
Niels Black Hansen: Fra Aabenraa for 300 år siden. Provst Hübschmann og hans samtid	>	192—219
Knud Larsen: Optanter for Tyskland 1920—22	>	220—227
Jens Holdt: Fortegnelse over Pastor Carsten Petersens trykte Arbejder	>	228—239
Anmeldelser:		
(se specifikationen paa den almindelige indholdsfortegnelse)		

I Hovedkommission hos Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag,
København,
for Danmark, Norge og Sverige.